అనుబంధం

వేసవికాలం ఎండ జోరుగా బుర్ర మాడుస్తోంది. వీధుల్లో ఎక్కడా కుక్కలూ, పందులూ వంటి నిత్యమూ రోడ్లమీద దర్శనము ఇచ్చే జంతువులు కూడా ఆరోజు కనిపించడములేదు. అవన్నీ దొరికినచోట నీడ చూసుకుని చెవులు మూసుకొని పడుకున్నాయి. రోడ్డుప్రక్క సందులలో తూముల పరిమాణం చాలక సందులలోకి నెట్టుకు వచ్చిన మురికినీరు ధర్మమా అంటూ ఏర్పడ్డ రొచ్చులో పందులు తమ బంధుమిత్ర సపరివారంగా పడుకుని అదే స్వర్గమేమో అన్నంత ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నాయి. చెట్లమీద కాకులు నోరు తెరచుకుని చూస్తూ అప్పుడప్పుడు "కావు .... కావు" మని అరవబోయి, అరవలేక సగంలో ఆపేస్తున్నాయి. రోడ్లమీద జనసంచారం చాలా తక్కువగా ఉంది.

ఆ మండుటెండలో కాకీ-యూనిఫారంలో చెవులుకు గుడ్డ కట్టుకుని, చేతిలో నిండు చూలాలు వంటి ఉత్తరాల కట్టను పెట్టుకుని, భుజాన్న సిమెంటుబస్తా అంతటి కాకీసంచిని వ్రేలాడేసుకుని వడివిడిగా నడుస్తున్నాడు పోస్టుమేన్ రాజు. గత అయిదు సంవత్సరాలుగా అతనికి ఆ నికృష్ట జీవితం అలవాటయిన దయినా ఆరోజు ఎండకు అతను కూడా తట్టుకోలేక పోతున్నాడు. ఇంకొక్క ఫర్లాంగు దూరం నడుస్తే సుబ్బమ్మగారి ఇల్లు వస్తుంది. ఆ వీధిచివర ఉన్న సందు మొదల్లోనే ఉంది ఆవిడ ఇల్లు. అక్కడ ఆవిడ చేతిమీదుగా కొంచెం మజ్జిగతేట త్రాగి కాస్తంత విశ్రాంతి తీసుకోవచ్చు. ఈ ఫర్లాంగుదూరంలో ఇయ్యవలసిన ఉత్తరాలు కూడా అట్టే లేవు. అందుచేత వడివడిగా అడుగులు వేస్తూ నడుస్తున్నాడు రాజు. త్వరలోనే ఇల్లు చేరాడు. ఆమె ఇచ్చిన మజ్జిగ త్రాగి అరుగుమీద చతికిలబడ్డాడు. ఎండ అప్పుడే బయటకు కదలనిచ్చేట్టు లేదు. సుబ్బమ్మగారు ఏవో పిచ్చాపాటీ కబుర్లు చెబుతూ ఎండవేడిమికి గోడ కానుకుని కునికిపాట్లు పడుతోంది. ఆమెను చూస్తుంటే రాజు మదిలో అనేకమయిన గత స్మృతులు మెదిలాయి. ఆమెకు ఏభై ఏళ్ళు పైబడ్డాయి. కాని డెబ్బదిఏళ్ళ మనిషా అన్నట్లుగా కృశించిపోయింది. ఆమె శరీరంలో ప్రతి ముడత వెనకా అనేక బాధల మడతలు దాగి ఉన్నాయి. ఆమె హృదయం వెన్నవంటిది. ఆమెకీ తనకీ మధ్య ఉన్న అనుబంధం తలుచుకుంటే విచిత్రంగా ఉంటుంది. ఆమె ఎవరు! తాను ఎవరు? ఇద్దరికీ ఏమిటీ సంబంధం? ఆమె ఎందుకు ప్రతి రోజూ తనరాకకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది? ఎందుకు తనకు కూడా ఆమెతో మాట్లాడితే అంత తృప్తి! ఇది ఏ జన్మాంతర సంబంధమో! రాజు మెదడులో ఆమె దీన చరిత్ర ఒక్కసారి గిర్రున తిరిగింది.

2

సుబ్బమ్మగారు బ్రతికచెడ్డ వ్యక్తి. ఆమె భర్త ఉండగా వాళ్ళు కొంచెం ఆస్తిపరులే. ఓ రెండెకరాల భూమి, ఆ చిన్న పెంకుటిల్లూ మాత్రమే వారి స్థిరాస్తి. చరాస్తి అసలు లేకపోలేదు. కాని

ఉన్నది మటుకు ప్రత్యేకించి చెప్పుకోదగ్గది కాదు. భర్త ఆనందరావుగారు షాపుకారి కొట్టో గుమాస్తాగా ఉండేవారు. పొలంమీద వచ్చే రాబడితో పొట్టనింపుకుని, భర్త సంపాదనతో పైఖర్చులు చూసుకుని, మొత్తంమీద గుట్టుగా సంసారం నడుపుకు వస్తుండేది సుబ్బమ్మ గారు. భర్త ఎప్పుడో ప్రొద్దుననగా ఉద్యోగానికి పోయి, మళ్ళీ రాత్రి ప్రొద్దుపోయి తిరిగి వచ్చేవాడు. మధ్యలో మధ్యాహ్నం ఒకసారి వచ్చి మూతికి రెండు మెతుకులు రాసుకుని మళ్ళీ వెళ్ళిపోయేవాడు. ఈలోగా సుబ్బమ్మగారు ఇంటిపనులు చేసుకుని, తీరికి చూసుకుని చుట్టుప్రక్కల ఇండ్లకు వెళ్ళి భారత, భాగవత, రామాయణాలు చదివి అందరికీ అర్థం అయ్యేటట్లు చెప్పేది. ఎవరికి ఏ అవసరం వచ్చినా సాధ్యమయినంతవరకూ అడక్కుండానే సహాయం చేసేది. ఆవిధంగా ఆవాడకట్టులో అందరికి తలలో నాలుకలాగా ఉండి "మహాతల్లి సుబ్బమ్మ గారు" అని అనిపించుకుంది.

అప్పటికి సుబ్బమ్మగారికి పాతిక సంవత్సరాలుంటాయి. ఆమెకు 18వ ఏటనే వివాహం అయింది. ఈలోగానే ఆమె మూడుసార్లు గర్భం దాల్చి శిశువులను కనడం, వాళ్ల రోజులూ, నెలలోనే వాళ్ల రోజులు పూర్తి చేసుకుని పోవడం జరిగింది. ఈ కడుపు శోకం భరించలేకపోయారు ఆ దంపతులు. పిల్లలు లేకపోయినా ఫరవాలేదు కాని ఈవిధంగా పుట్టి గిట్టడమనేది వారికి దుస్సహమనిపించింది. అందరికీ మంచి చేసే సుబ్బమ్మగారికి భగవంతుడు ఎందుకు అన్యాయం చేస్తున్నాడా అని ఆ వాడకట్టంతా బాధపడేది. ఆ విచారాన్ని మరచిపోవడానికి సుబ్బమ్మగారు ఎక్కువకాలం పురాణ పఠనంలో గడిపేది.

సుబ్బమ్మగారు తిరిగి గర్భం దాల్చింది. గర్భం దాల్చినందుకు సంతోషంగా ఉన్నా ఇదైనా దక్కుతుందో దక్కదో అనే నిత్యశంకతో బాధపడుతూ ఉండేవారు ఆ దంపతులు. రోజులు గడుస్తున్న కొద్దీ, పురిటి రోజులు దగ్గర పడుతూన్న కొద్దీ ఆ దంపతులు ఆరాటం హెచ్చసాగింది. ఎన్ని దేవుళ్ళకు మొక్కుకుంటున్నారో అంతేలేదు.

మళ్ళీ వసంతకాలం వచ్చింది. చెట్లన్నీ క్రొత్త చిగుళ్ళతో రంగు రంగుల వేషాలు వేసుకుని, గండుకోయిలలకు కడుపారా తిండి పెడుతూ, వాటిచేత గానకచేరీలు చేయిస్తున్నాయి. అమావాస్య చీకట్లు పోయి శుక్లపక్ష చంద్రుడు దినదిన ప్రవర్ధమాన మవుతున్నాడు. చివరకు ఆరోజు రానే వచ్చింది. సుబ్బమ్మగారు సునాయాసంగా మగ శిశువును కన్నది. ఆ దపంతుల ఆనందానికి అవధే లేదు. పిల్లవాడు బాగా ఆరోగ్యంగానే పుట్టాడు. ఆ దంపతులు వాడేమీ క్రొత్త విచారాన్ని తీసుకురాడనే భావించారు. వారు అనుకున్నట్ల ఆ బాలుడు దినదిన ప్రవర్ధమాన మవుతున్నాడు. అపురూపంగా పుట్టిన ఆ పిల్లవానికి దంపతులు ముప్పది మూడు కోట్ల దేతలలో ముఖ్యమైన పేర్లు అన్నీ కలిపి పేరుపెట్టి, చివరని పిలవడానికి మాత్రం, వారి ఆరాధ్య దైవమయిన "రఘు" నామం ఉంచారు. ఆ శిశువుతో ఆ దంపతులు రోజునొక క్షణంగా గడుపుతున్నారు.

రఘూ ఏడాది పిల్లవాడు అయ్యాడు. ఆరోజు రఘూ పుట్టినరోజు. ఆనందరావు ఆరోజు సెలవు పెట్టి బజారునుండి అనేకమయిన బొమ్మలూ, ఆటవస్తువులూ తెస్తున్నాడు. అవన్నీ సంచిలో వేసుకుని రిక్షాకోసం చూస్తున్నడు. ఆ మధ్యాహ్నం కూడా ఎండ బాగా ఉంది. ఒక్క రిక్షా కూడా రావడంలేదు. ఆయన ఉత్సాహం ఆపుకోలేక పోయారు. ఎప్పుడు ఇంట్లోకి వచ్చి వ్రాలుదామా, ఎప్పుడు రఘూని ఎత్తుకుని ముద్దాడుదామా అని తత్తరపడిపోతున్నారాయని. ఆ సామానులు తీసుకుని హడావుడిగా ముందూ వెనకా చూడకుండా వస్తున్నారు. రోడ్డుమీద జనసంచారం తక్కువగా ఉందేమో, లారీ ఒకటి మంచి వేగాన్న వస్తోంది. అది రావట మేమిటి, వెనకాల నుంచి ఆనందరావును గ్రుద్దట

మేమిటి, రెప్పపాటు కాలంలో జరిగిపోయాయి. సందువైపుకు వెళ్లడానికి రోడ్డు దాటుతున్న ఆనందరావుగారి చేతి సంచీ ఎగిరి అంత దూరాన పడింది. అంతే .... ఆనందరావు గారి బదులు ఒక నెత్తురుమడుగగా, అందులో ఉండల్లే ఆయన శరీరం, వాటిని వెక్కిరిస్తున్నట్లు దూరాన పగిలిపోయిన బొమ్మలూ మిగిలాయి. అంతే .... సుబ్బమ్మగారి నుదుటి కుంకుమ రాలిపోయింది. ఎంతో సంతోషంతో గడపవలసిన ఆరోజు అలా శాశ్వత విచారాన్నిచ్చి ముగిసింది.

3

సుబ్బమ్మగారికి వరుసగా కలిగిన దుఃఖాల మూలంగా ఆమె హృదయం మోడుబారిపోయింది. ఆ మోడుపై ఎక్కడన్నా కొంచెం చిగురు కన్పించేది "రఘు" మాత్రమే. అపరూపంగా పుట్టి, పుట్టిన ఏడాదికే తండ్రిని దిగమ్రింగిన ఆ నిర్భాగ్యుని సాకడానికి ఆమె ద్విగుణీకృత బాధ్యత స్వీకరించింది. రఘుని ఆమె అల్లారు ముద్దుగా పెంచింది. వాడిమీద ఈగను కూడా వాలనిచ్చేదికాదు. ఉన్న ఆ కాస్త ఆస్తినే జాగ్రత్తగా నిర్వహించుకుంటూ వాడికి ఏ లోటూ రానీకుండా మహారాజు బిడ్డలా చూసుకొంటోంది ఆమె. రఘు స్వతహాగా చురుకైన పిల్లవాడు. అందమైనవాడు. వాడి ఆటపాటలు అందరికీ ముద్దు కల్పించేవి. అందులో సుబ్బమ్మగారి మీద ఉండే గౌరవాభిమానాల వల్ల ఆ వాడలో ఉన్నవాళ్ళందరూ ఆ పిల్లవాడిని అతి గారాబంగా చూసేవారు. ఆవిధంగా రఘు అమిత గారాబంతో ఏడు సంవత్సరముల వరకూ పెరిగాడు.

ఏడవ సంవత్సరంలో రఘూని బళ్ళో చేర్పించారు. నిత్యమూ అమిత గారాబంతో పెరిగిన రఘుకి ఈ బడి వాతావరణం ఏమీ నచ్చలేదు. మేష్టరుగారు అక్షరాలు దిద్దమనడం, ఏమిటేమిటో అనమనడం, వినమనడం, ఇవన్నీ తలనొప్పి పుట్టించేవి. కాని రఘూకి బడికి రావడానికి ఒకవిధంగా ఉత్సాహంగా ఉండేది. ఎందుకంటే రఘు తెచ్చే తాయిలాలకోసం అనేకమంది కుర్రవాళ్ళు వాడిచుట్టూ చేరేవాళ్ళు. వాళ్లందరికీ రఘు నాయకుడు. పంతులుగారు ఉన్నంతసేపూ ఏదోవిధంగా ప్రాణాలు బిగపట్టుకుని కూర్చునేవారు. బది వదిలిపెట్టగానే "హాయ్" అని అరుచుకుంటూ పరిగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి దగ్గర్లో ఉన్న పాడుబడ్డ శివాలయంలో చేరేవారు. అక్కడ వాళ్ళకి ఆడుకోడానికి కావలసినంత సావకాశం ఉండేది. ఆవిధంగా పెరుగుతున్న రఘుకి రోజురోజుకూ ఆటలంటే శ్రద్ధ, పాఠాలంటే అశ్రద్ధ పెరిగి పోతుండేవి. వాడికి చెప్పి చెప్పి పంతులుగారి ప్రాణం విసిగిపోయింది. సుబ్బమ్మగారితో వాడి చదువు విషయం చెప్పినా ఆవిడ పట్టించుకునేది కాదు. "ఆ .... ఏదో కుర్రతనం ..... నాలుగు రోజులు పోతే వాడే చదువుకుంటాడు. వాడి కేమైనా తెలివితక్కువ కనుకనా?" అనేది. పంతులుగారు వచ్చిన దారినే వెళ్లేవారు. మరీ ఎక్కువగా చెబితే, ఆవిడ ప్రాణం విసిగి "చూడండీ పంతులుగారూ - మా వాడిని గురించి ఎక్కువ బెంగ పడకండి. వాడు చదివి ఉద్ధరించవలసింది మాత్రం ఎవరినని ..... చదువుకోకపోయినా ఉన్నదేదో వాడికి సరిపోతుంది ..... వాడికి వచ్చే గీత ఉంటే అదే వస్తుంది. ఏదో వాడికి కాలక్షేపం అవుతుందని బళ్లో వేయించాం గానీ వాడు చదువుకోకపోతే మాత్రం నష్టమేమి ఉంది" అనేది. వచ్చిన పంతులుగారు బుర్రగోక్కుంటూ, మనస్సులో లెంపలు వేసుకుని వెళ్లిపోయేవారు. వాళ్ల ప్రాణం విసిగి వాడి విషయం మళ్ళీ ఎప్పుడూ పట్టించుకోలేదు. వాడిని ఒకే క్లాసులో ఉంచడానికి వాళ్ళకి ప్రాణం విసిగి ఏ రెండేళ్ళకో, మూడేళ్ళకో పై కాసులోకి నెట్టేవారు.

ఆవిధంగా ఐదవ ఫారం వరకూ నెట్టుకు వచ్చాడు రఘు. అదిరించేవారు లేకపోవడంతో విచ్చలవిడిగా తిరగడం మొదలుపెట్టాడు.

సిగరెట్లు త్రాగం, పేకాటాడటం మొదలైనవి బహు చురుకుగా నేర్చుకొన్నాడు. బడికి ఎప్పుడో బుద్ధి పుట్టినప్పుడు వెళ్ళడం, లేకపోతే పాడుపడ్డ శివాలయంలో, మండపంలో కూర్చుని ఈలవేసుకుంటూ పేకాట ఆడటం. వీడి వరుసలు సుబ్బమ్మగారికి ఏమీ నచ్చలేదు. కాని వాడిని మందలించే ధైర్యం ఆమెకు లేదు. తండ్రిలేనిబిడ్డడు. మనస్సు ఏమి చిన్నబుచ్చుకుంటాడోనని బాధపడేది. ఇరవయ్యోపడిలో పడ్డా, అతను ఆమెకు పసివాడిలాగానే కన్పించాడు. కొంచెం వయస్సు వస్తే వాడే దారికి వస్తాడు అనుకునేది ఆమె. కాని ఆ ఆశ నిరాశ అయింది. ఎప్పుడైనా మరీ చిరాకెత్తి కొంచెం మందలిస్తే రఘూ ఒక వెర్రినవ్వు నవ్వి వెళ్లిపోయేవాడు. వాడికి కావలసినంత డబ్బు అమ్మ ఇయ్యవలసిందే. లేదా తనే అమ్మ పెట్టెలోంచి తీసుకునేవాడు. ఆమె అడ్డు చెప్పలేకపోయేది.

ఆరోజు ఏకళనున్నాడో రఘు బడికి వెళ్లాడు. ఇంగ్లీషుకి క్రొత్త మాస్టారు వచ్చారు. ఆయన ఆ స్కూలులోనే పనిచేస్తున్నా ఆ క్లాసుకి రావడం అదే క్రొత్త. ఆయనంటేనే బడిపిల్లలకు హడల్. ఆయన క్లాసులోకి రాగానే పిల్లలంతా ప్రాణాలు అరచేతిలో పెట్టుకుని కూర్చున్నారు. ఆయన పాఠం చెప్పి అందులోని ప్రశ్నలు వరుసగా పిల్లలను అడుగుతూ వస్తున్నారు. రఘూని రెండు మూడు ప్రశ్నలు అడిగినా అతను సమాధానం చెప్పలేక పోయాడు.

"మనిషివి చూడబోతే ఎద్దల్లే ఉన్నావు. చదువు చూడబోతే మొద్దల్లే ఉంది .... బెంచెక్కు' ' అన్నారు మాస్టారు. క్లాసంతా గొల్లున నవ్వారు. "సైలెన్స్" అని మాస్టారు బల్లమీద గట్టిగా చరిచారు. రఘూకి తల తీసేసినంత అవమానం అయింది. ముఖం ఎర్రబడిపోయింది. అలాగే నిల్చుండిపోయాడు. "ఎక్కవేం" అన్న మేస్టారు కేకతో ఉలిక్కిపడి అప్రయత్నంగా బల్ల ఎక్కి నిలబడ్డాడు. కళ్ళనీళ్ళు మినహా ఏడుపు వచ్చేస్తోంది. ప్రయత్నం మీద ఆపుకుంటున్నాడు. అతని అవస్థ కొంచెంసేపు గమనించి మాస్టారు, ఓ పావుగంట అయ్యాక మళ్ళీ కూర్చోమన్నారు.

రఘు కూర్చున్నాడే కాని అతని హృదయం ఉడికిపోతోంది. అవమాన భారంతో కృంగిపోతున్నాడు. మాస్టరుపైన ఏవిధంగానైనా కసితీర్చుకోవాలనుకుంటున్నాడు. ఆ కసి పట్టలేక నోటు బుక్కు తీసుకుని అందులో మొరుగుతున్న కుక్కబొమ్మ వేసి దానిక్రింద మేస్టరుగారి పేరు వ్రాశాడు. అంతటితో వూరుకోక ఆ బొమ్మని ప్రక్క కుర్రాడికి చూపించాడు. అది చూసి వాడు ఇకిలించాడు. అక్కడ ఏదో వింత ఉందని మరి రెండు వెనుక తలకాయలు ముందుకు సాగాయి. ఇక్కడ ఏదో కుంభకోణం జరుగుతోందని పసికట్టారు మేస్టరుగారు. అకస్మాత్‌గా వచ్చి నోటుబుక్కు లాక్కుని చూశారు. అనుకోకుండా జరిగిన ఈ సంఘటనకి రఘు తెల్లబోయాడు. మిగతా కుర్రవాళ్ళు ఎవరి సీట్లలో వాళ్లు బుద్ధి మంతులులా కూర్చొన్నారు. క్లాసంతా అటువైపే చూస్తోంది. మాస్టరుగారు కోపంపట్టలేక పోయారు. ఫెడీ ఫెడీ రఘూని రెండు లెంపకాయలు వాయించి బయటకు గెంటివేశారు. రఘూ పుస్తకాలు తీసుకుని ఉడికిపోతున్న రక్తంతో మండపంలో చేరాడు. అక్కడ మిత్రబృందం ఆటకు రమ్మనమని పిలిచింది కాని వెళ్లలేదు. జరిగిన అవమానాన్ని తట్టుకుని ఎలా ప్రతీకారం తీర్చుకోవాలా అని ఆలోచిస్తూ మెట్టుమీద కూర్చుండిపోయాడు. అంతే .... ఆరోజునుంచి మళ్ళీ రఘూ బడికి వెళ్లలేదు. సుబ్బమ్మగారు గోల పెట్టింది. బ్రతిమాలింది. ఫలితం లేకపోయింది. చివరికి బాధపట్టలేక గట్టిగా కేకలు వేసింది. దాంతో రఘు రెచ్చిపోయి రెండు రోజులు ఇంటికి రావడం మానేశాడు. సుబ్బమ్మ గారు ఒకరోజు పౌరుషం కొద్దీ వూరుకున్నా, రెండవ రోజు మమత చంపుకోలేక స్వయంగా గుళ్ళోకి వెళ్లి కొడుకుని బ్రతిమాలి ఇంటికి తీసుకువచ్చింది. బళ్లో జరిగిన సంఘటనకు, కొడుకు ప్రవర్తనకు ఆమె హృదయం ఎంతగానో క్షోభించింది. కాని చేసేది ఏముంది? మొక్కగా వంగనిది

ప్రూనై వంగుతుందా?

తల్లి అలుసు చూసుకుని రఘూ మరీ పేట్రేగి పోయాడు. బడికి వెళ్లే అవసరం కూడా తీరిపోవడంతో అతను మరీ విచ్చలవిడిగా తిరగడం ప్రారంభించాడు. దుర్వ్యసనాలన్నిటికీ పాల్పడ్డాడు. డబ్బును మంచినీళ్లలాగా ఖర్చుపెడుతున్నాడు. రోడ్డుమీద పోయే ఆడవాళ్లను చూసి ఈలలు వేయడం, వెకిలి వేషాలు వేయడం, రౌడీ పోజులు ఈయడం మొదలైన తప్పుడు పనులన్నీ చేసేవాడు. రోజురోజుకీ రఘూని గూర్చి సుబ్బమ్మగారికి ఫిర్యాదులు ఎక్కువగా రావడం మొదలు పెట్టాయి. ఆవిద నోటి మంచితనం వల్ల అందరికీ ఏదోవిధంగా సర్దిచెప్పి పంపిస్తూ ఉండేది. ఆవిడమీది గౌరవం కొద్దీ అందరూ కూడా ఎక్కువగా గోలచేసేవారు కాదు. కాని రఘూ అత్యాచారాలు రోజురోజుకీ మితిమీరిపోతుంటే ఎవరు మాత్రం వూరుకుంటారు ..... ఎన్నాళ్లని వూరుకుంటారు? అయినింటి ఆడబడుచులను నానా అల్లరీ పెడుతుంటే ఎవరు మాత్రం సహిస్తారు? ఇవన్నీ విని సుబ్బమ్మగారి బుర్ర బొప్పికట్టింది. అందరూ "ఎటువంటి ఇల్లాలికి ఎటువంటి కొడుకు పుట్టాడు" అని బాధపడేవారు. ఇవన్నీ చూసి సుబ్బమ్మగారు తనకి చావైనా రాదేమి భగవంతుడా అని బాధపడేది.

ఆరోజు సాయంత్రం మసక చీకటి పడుతోంది. సుబ్బమ్మగారు వంటపని పూర్తి చేసుకుని అప్పుడే సావిట్లోకి వచ్చింది. వీధిలో ఏమిటో గోలగా ఉంటే ఏమిటా అని వీధిలోకి వచ్చింది. పదిమంది పోగయి ఆమె ఇంటివైపే వస్తున్నారు. వారిమధ్యలో రఘూని నలుగురు పట్టుకుని తన్నుకుంటూ తీసుకువస్తున్నారు. ఇంకా ముందు ముగ్గురు నలుగురు ఆడవాళ్ళు ఉన్నారు. ఈగుంపు వెనకాల పది పదిహేనుమంది పిల్లగాంగు - అంతా కోలాహలంగా ఉంది. ఆ గుంపంతా సుబ్బమ్మగారి ఇంటి ముందు నిలిచింది. ఆ దృశ్యం చూసేసరికి ఆమె గుండె గతుక్కుమంది.

ఆ జనంలోంచి ఒకడు "ఏమమ్మా. మమ్మల్ని ఈవాడలో ఉండమంటావా, లేచిపొమ్మంటావా?" అని అరిచాడు.

మరి ఒకగొంతు "ఏమమ్మోయి, నీ కొడుకుని దారిలోకి తెచ్చుకుంటావా - వాడి మక్కెలు విరగకొట్టి మూల పారేయమంటావా?" అని అడిగింది.

ఇంకొకడు "ఆవిడేం చేస్తుందిరా. ఆ తల్లి పెంపకమే వీణ్ణిలా చేసింది" అన్నాడు.

ఇవన్నీ చూసి సుబ్బమ్మగారికి ఒళ్ళు కంపించింది. అందులో జనం మాటలు వింటుంటే మతిపోసాగింది ఆమెకు.

ఆమె కంపితస్వరంతో "ఆగండి నాయనా .... ఆగండి ... అసలు ఏం జరిగింది? .... వాడిని విడిచిపెట్టండి" అంది.

అందులో ఒకడు "ఇంకా ఏం జరగాలమ్మా. ప్రక్కవీధిలో రామయ్యగా రమ్మాయి పంపుదగ్గర నీళ్లు పట్టుకోడానికి వచ్చింది. సందు చీకటి చీకటిగా ఉంది. జనం సరిగ్గా లేరు. ఈడు అటే ఒస్తుంటాడు కామోసు. ఎవరూ లేరని ఎనకాల నుంచి పైట లాగాడు. ఆ అమ్మాయి భయపడి అరవబోతే ఎకసక్కా లాడాడుట. ఆ అమ్మాయి కేకలు వేసింది. ఆసందు మొగలో కిల్లీకొట్టు దగ్గర వాళ్ళన్నయ్య ఉన్నాడు. ఆ కేకలు వినాయనా, మరి నలుగురూ పరిగెత్తుకు వచ్చారు. ఈణ్ణి పట్టుకు నాలుగు తన్నారు. ఈలోపల మేమంతా వచ్చాం. ఈ ఇదంగా అయితే ఈవాడకట్టున కాపురం చేయగలమా?" అన్నాడు.

ఇది వినేసరికి సుబ్బమ్మగారికి పట్టరాని కోసం వచ్చింది. ఆవేశం పట్టలేక చకచకా వెళ్లి రఘు జుట్టు చేతితో గట్టిగా పుచ్చుకుని తల గుంజుతూ "ఛీ, వెధవా, నా కడుపున చెడబుట్టావు.

నువ్వూ నీ అన్నలతోబాగు చచ్చిఉంటే నా కింత బాధ వుండకపోను .... ఛీ. నీముఖం నాకు చూపించకు ..... థూ....'' అని చెడామడా లెంపలు వాయించి, ముఖాన ఉమ్మేసి, జనంతో "నాయనలారా .... మీ ఇష్టం .... వాడిని ఏమైనా చేసుకోండి....." అని ఏడుస్తూ ఇంట్లోకి పోయి తలుపు వేసుకుంది.

ఆవిడ దుఃఖం చూసేసరికి ఎవరి మటుకు వారు బాధపడి చల్లగా జారుకున్నారు రఘూని అక్కడే వదిలేసి. రఘూ పదిమందిలో తనకు జరిగిన అవమానం, అందులో తల్లి మూలంగా జరిగినది భరించలేకపోయాడు. అంతే ఆ రాత్రికి రాత్రే వూళ్లోంచి పరారీ అయ్యాడు. పోతూ పోతూ ఎప్పుడు వచ్చాడో ఏమో ఇంట్లో ఉన్న డబ్బూ దస్కం కూడా తీసుకుని మరీ వెళ్లిపోయాడు.

సుబ్బమ్మగారు ఏడ్చింది .... ఏడ్చింది ..... కళ్ళలో నీరు ఇగిరేవరకూ ఏడ్చింది. అయినా మరి అయిదేళ్ళవరకూ రఘూ జాడ లేదు.

4

రెండవ ప్రచం యుద్ధం ప్రచండంగా జరుగుతోంది. ఆరు నెలల క్రితం సుబ్బమ్మగారికి రఘూ వద్దనుంచి ఉత్తరం వచ్చింది. తను గత రెండేళ్లుగా సైన్యంలో పనిచేస్తున్నట్లు, త్వరలోనే యుద్ధం అయిపోయాక తల్లిని కలుసుకోబోతున్నట్లు వ్రాశాడు. ఆ ఉత్తరంలో తాను పూర్వం చేసిన తప్పులకు పశ్చాత్తాపం, తన తల్లిని కలుసుకోవాలనే ఆరాటం, తాను గౌరవనీయమైన ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు గనుక, వచ్చినవెంటనే తల్లిని పువ్వులలో పెట్టి పూజించాలనే వాంఛ అన్నీ హృదయపూర్వకంగా వెళ్లగ్రక్కాడు. ఆ ఉత్తరం వచ్చిన రోజున సుబ్బమ్మగారి ఆనందం చెప్పతరం కాదు. భర్తపోయిన పిదప ఎప్పుడూ ఆమె అంతటి ఆనందాన్ని అనుభవించలేదు. ఆ ఉత్తరాన్ని చూసి ఆమె కొడుకు వచ్చినట్లు మురిసిపోయింది. కొడుకు ఇన్నాళ్ళకైనా ప్రయోజకుడైనందదుకు ఉప్పొంగి పోయింది. కాని సైన్యంలో ఉన్నందుకు బెంగపడింది. అంతటి చల్లని కబురును తీసుకువచ్చిన పోస్ట్‌మేన్ రాజును వేనోళ్ళ పొగడింది. అతనికి ఐదు రూపాయలు బహుమానం ఇచ్చింది. పనిగట్టుకువెళ్ళి ఆ వార్త ఆవాడకట్టంతా చెప్పుకువచ్చింది.

ఆరోజునుంచీ ఆమెకు రాజు ఎంతో ఆప్తబంధువు అయ్యాడు. రోజూ అతను వచ్చేప్పుడు వీధిలో నిలబడి "అబ్బాయివద్దనుంచి ఉత్తరాలు ఏమైనా వచ్చాయా" అని అడిగేది. రాజుని పిలిచి మరీ, మజ్జిగతేట ఇచ్చేది. అతను అది త్రాగి అక్కడ ఒక్క పావుగంట సేపు విశ్రాంతి తీసుకుని తిరిగి బీటుకి వెళ్లేవాడు. ఆమె నిష్కల్మష హృదయాన్ని అతను ఎంతో అభిమానించేవాడు. అతనికి తెలియకుండానే అతనికి ఆమెపై మాతృభావం ఏర్పడింది. ఆమెతో మాట్లాడుతుంటే అతనికి ఎంతో తృప్తిగా ఉండేది. చనిపోయిన అతని తల్లి జ్ఞాపకానికి వచ్చేది. రాజుకి ఎవరూ లేరు. ఒక్క చెల్లెలు మాత్రం ఉంది. ఆమెకు పెళ్ళిచేసి పంపించేశాడు. పాతికేళ్లున్నా తను ఇంకా అవివాహితుడే.

రఘూ తరుచు తల్లికి ఉత్తరాలు వ్రాస్తుండేవాడు. ఆ ఉత్తరాలు రాగానే రాజు ఎంతో సంబరపడేవాడు. ప్రత్యేకంగా త్వరగా తీసికెళ్లి సుబ్బమ్మగారికి ఇచ్చేవాడు. ఆమెకు వయస్సు ముదరటంతో, విచారంతో చూపు ఆనేదికాదు. మనిషి ఆకారం కనిపించినా ముఖం స్పష్టంగా కనిపించేది కాదు. ఇంట్లో పని మాత్రం అలవాటు చొప్పున చేసుకుపోయేది. అందుచేత ఉత్తరం రాగానే రాజుచేతే చదివించుకునేది. అది చదువుతూ రాజుకూడా సాక్షాత్తూ తన అన్నే వ్రాసినట్లు సంబరపడేవాడు. ఆమె కొడుకు ఎదురుగా ఉన్నట్లే మురిసిపోయేది. అలా ఇద్దరూ ఎంతో సంతోషంగా గడిపేవారు. ఉత్తరం వచ్చిన రోజున సమాధానాలు కూడా రాజుచేతనే వ్రాయించేది. అతను వద్దన్నా వినుక పట్టుబట్టి

రాజుగురించి కూడా వ్రాసేది.

ఈ ఆరు నెలలో సుబ్బమ్మగారికి రాజు అతి సన్నిహితు డయ్యాడు. పని పూర్తి అవగానే ఏమీ తోచకపోతే రాజు కూడా వచ్చి అక్కడ అరుగుమీద కూర్చునేవాడు. సుబ్బమ్మగారు రఘును గూర్చిన విషయాలు అన్నీ ఏమీ దాపరికం లేకుండా చెప్తూండేది. చిన్ననాటి ముచ్చట్లు దగ్గరనుంచీ అన్నీ ఎంతో సంబరంగా చెప్పేది. ఇవన్నీ ఎంతో ఆసక్తితో వినేవాడు రాజు. ఏమైనా రఘు ఈనాటికి ప్రయోజకుడైనాడు కదా అని ఇద్దరూ సంతోషించేవారు.

యుద్ధం జరుగుతున్నంతకాలం రఘూ క్షేమం గురించి సుబ్బమ్మగారూ, రాజూ చాల ఆందోళన చెందేవారు. అతని క్షేమానికై వారు నిత్యమూ భగవంతుని ప్రార్థించేవారు. అతని రాకకై వేయి కన్నులతో ఎదురు చూచేవారు. రఘూ కూడా సాధ్యమయినంత తరచుగా ఉత్తరాలు వ్రాస్తుండేవాడు. ప్రతినెలా తల్లికో ఒక ఇరవై రూపాయలు పంపుతుండేవాడు. ఆమె తన కష్టాలు ఇంక గట్టెక్కాయనే భావించేది. కృష్ణా, రామా అనుకొంటూ కొడుకు చేతిమీదుగా వెళ్లిపోవాలని కోరుకునేది.

యుద్ధం ముగిసింది. ప్రపంచంలో శాంతి తిరిగి నెలకొంది. సైన్యాన్ని ఇళ్లకి పంపించేస్తున్నారు. ఆరోజు రఘూ దగ్గరనుంచి తల్లికి ఉత్తరం వచ్చింది; మరొక నెలలో తాను తిరిగి వస్తున్నట్లు. ఆ ఉత్తరాన్ని చదివి ఎంతగానో ఆనందించారు రాజూ, సుబ్బమ్మగారూను. ఆ ఉత్తరాన్ని పదేపదే చదివించుకుంది. వారి సంతోషం వర్ణనాతీతం. రోజూ ఒక్క యుగంగా గడుపుతున్నారు. సుబ్బమ్మగారూ, రాజూను. రఘూ ఎప్పుడు వస్తాడా అని వేయి కళ్ళతో ఎదురుచూస్తున్నారు, రోజూ. రాజు ఇంటివైపు రాగానే ఆమె "అబ్బాయి ఏమైనా వ్రాశాడా" అనేది. "లేదమ్మా ...... ఉంటే ఇంత సేపా" అనేవాడు రాజు నవ్వుతూ. అలా ఎదురుచూడగా చూడగా ఒక ఇరవై రోజుల తర్వాత రఘు దగ్గర నుంచి ఉత్తరం వచ్చింది; తాను వచ్చేనెల 15వ తారీఖున బందరు వస్తున్నట్లు - "అబ్బ! వచ్చేనెల పదిహేనవ తారీఖా! ఇంకా ఇరవై రోజులు ఉంది. ఈ ఇరవై రోజులూ గడపటం ఎలా? ఆ ఆలోచన వచ్చేసరికి వారి హృదయాలు భారంతో క్రుంగిపోయేవి. రఘు మళ్ళీ ఉత్తరం వ్రాస్తానని వ్రాశాడు. "పోనీలే. ఉత్తరమేనా ఈలోగా వస్తుంది కదా." అని కొంచెం తృప్తి పడ్డారు.

వారం రోజులు గడిచాయి. పదిరోజులు గడిచాయి ..... పదిహేను రోజులు గడిచాయి. రఘూ వద్ద నుండి ఉత్తరం లేదు. సుబ్బమ్మగారూ, రాజూల ఆరాటం ఇంతింతని చెప్పనలవి కాదు. రఘు ఎలా ఉన్నాడో ఏమో! ఎప్పుడూ ఉత్తరాలు వ్రాయడంలో ఇంత ఆలస్యం చేయలేదు. కారణం ఏమిటయి ఉంటుందో వారిద్దరికీ అంతుపట్టలేదు.

ఆరోజు మధ్యాహ్నం మామూలు ఉత్తరాలు పంచుతూ రాజు సుబ్బమ్మగా రింటికి వచ్చాడు. ఆరోజు ఎండకూడా తీక్షణంగానే ఉంది. మామూలుగానే సుబ్బమ్మగారు అతనిని పిలిచి మజ్జిగ ఇచ్చింది.

ఆమె "మా నాయన ఈపాటికి బయలుదేరే ఉంటాడు .... ఇంకెంతలే - ఇంకో వారం రోజులలో రాడూ!" అంది.

రాజు "రాకేమమ్మా ... తప్పక వస్తాడు" అన్నాడు.

ఆమె "మా బాబుకి పులిహోర; సేమ్యా, సగ్గుబియ్యం కలిపిన పరమాన్నం ఎంతో ఇష్టం. రాగానే అవి చేసిపెడతా. ఆరోజంతా నీవుకూడా ఇక్కడే ఉండిపోవాలి" అంది.

ఆమె ఇంకా ఏమేమో చెప్పుకుపోతోంది. ఆ మాతృవాత్సల్యం చూస్తుంటే రాజుకి ఒళ్లు పులకరించింది. తనకు ఆ అదృష్టం లేనందుకు కించిత్తు మనస్సు ఖేదించింది. కాని తల్లిని మరిపించే సుబ్బమ్మగారి ఆదరణ జ్ఞాపకానికి వచ్చి తనూ అదృష్టవంతుడనే అనుకున్నాడు.

ఇంక వేళ అవబోతోందని రాజు లేవబోతున్నాడు. ఇంతలో టెలిగ్రాఫ్ మెసెంజర్ ఎర్రసైకిలు వేసుకుని వచ్చి ఇంటిముందు ఆగాడు. లోపలికి వస్తూనే 'సుబ్బమ్మగారు ఎవరమ్మా" అంటూ వచ్చాడు. రాజు "ఆ .... ఇక్కడే .... ఏం" అని అడిగాడు.

అతను "ఆమెకు టెలిగ్రామ్ ఉంది" అంటూ టెలిగ్రాం రాజుచేతికిచ్చి సంతకం పెట్టించుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

టెలిగ్రాం అన్నమాట వినగానే సుబ్బమ్మగారి గుండె ఝల్లుమంది. "ఎక్కడినుంచి బాబూ" అంది.

రాజు కూడా ఆతృత పడ్డాడు. "ఇంకెక్కడి నుంచి అయివుంటుందమ్మా ....మన రఘూనే తాను వస్తున్నట్లు టెలిగ్రాం ఇచ్చి ఉంటాడు" అన్నాడు కవరు చింపుతూ.

"నిజంగానే" అంది సుబ్బమ్మగారు ఆనందం పట్టలేక.

కవరు చింపి టెలిగ్రాం తీసి చదువుకోసాగాడు రాజు. అతని కళ్లు గిర్రున తిరిగిపోవడం మొదలుపెట్టాయి. క్రింద నేలంతా తిరిగిపోతున్నట్లనిపించింది. ఆ టెలిగ్రాం ఆర్మీ ఆఫీసరు వద్ద నుంచి వచ్చింది. స్వగ్రామానికి తిరిగి వస్తున్న రఘు అస్సాం అడవుల గుండా ప్రయాణం చేస్తుండగా మలేరియాకి గురి అయ్యాడనీ, క్రితంరోజు బేస్ హాస్పిటల్లో మృతి చెందాడనీ కబురును మోసుకువచ్చింది ఆ టెలిగ్రాం.

అప్రయత్నంగా ఒక వెర్రి కేక వేశాడు రాజు.

"ఏమిటేమిటి" అని కంపితస్వరంతో అడిగింది సుబ్బమ్మ గారు.

ఆమె ప్రశ్నతో ఈ లోకంలోకి వచ్చిన రాజు ఆమెవంక చూస్తూండిపోయాడు అశ్రుపూరిత నయనాలతో.

ఆమె తిరిగి "ఏమిటి బాబూ అంతకేక వేశావు" అని ఆదుర్దాగా అడిగింది.

అతను 'ఏమి లేదమ్మా. కండచీమ కుట్టింది కాలివ్రేలిని. అందుచేత అరిచాను. పోయిం దిలే" అన్నాడు.

ఆమె "అయ్యో ఎంతపనయిందీ, నెత్తురు వస్తోందా, తడిగుడ్డ తెస్తా నుండు" అంటూ లోనికి వెళ్లింది.

ఆమె తిరిగి వచ్చేలోగా రాజు మస్తిష్కంలో అనేక ఆలోచనలు పెనుతుఫాను రేకెత్తించాయి. ఆ నిష్కల్మష మాతృమూర్తి, వేయి కన్నులతో కొడుకు కోసం ఎదురు చూస్తున్న ఆ వృద్ధమాత జన్మించినదాదిగా కష్టాలేకాని సుఖాలు ఎరుగదు. ఆ అభాగ్యజీవికి, పదిమందికీ మంచి చేసినా తాను సుఖపడ్డం నోచుకోని ఆ నిర్భాగ్య జీవికి ఈ వయసులో ఈ దుఃఖవార్త చెప్పడం ఎలాగో తెలియలేదు. ఆ వార్త విని ఆమె తట్టుకోగలదా? ఆమె పంచప్రాణాలూ పంచభూతైక్యం చెందవా? నిత్యమూ తన నుంచి మంచి వార్తలను మాత్రమే ఎదురుచూసే ఆమెకు ఈ దుఃఖవార్త చెప్పి ఆమెను క్షోభపెట్టడ మెలా? ఈ ఆలోచనలతో అతను సతమత మవుతున్నాడు.

ఇంతలో సుబ్బమ్మగారు లోపలినుంచి తడిగుడ్డ తీసుకువచ్చింది. "కాలేదీ నాయనా" అంటూ తడుముకుంటూ అతని దగ్గరకు వచ్చింది.

అప్రయత్నంగా రాజు కాలు ముందుకు సాచాడు. ఆమె కాలివ్రేళ్ళని తడిమి వాటికి తడిగుడ్డ చుడుతూ "గాయం ఎక్కడ నాయనా, రక్తం వచ్చినట్లు లేదే" అంటూ గుడ్డను చుట్టడం పూర్తి చేసింది.

అందుకు సమాధానంగా ఆమె ముంజేతిమీద రెండు కన్నీటిచుక్కలు పడ్డాయి. రాజుకు

పెళ్లుబికి వస్తున్న కన్నీటికి ఆనకట్ట కట్టగలిగినా, ఆ రెండు చుక్కలూ మాత్రం, అతని ప్రయత్నం నుంచి తప్పించుకుని క్రిందకు జారగలిగాయి.

"ఏమిటి నాయనా" అంది సుబ్బమ్మగారు ఆదుర్దాగా.

"కుట్టినది కండచీమైనా తేలు కుట్టినంత బాధగా ఉందమ్మా. మరేం దిగులు పడకు. అదే తగ్గిపోతుంది" అన్నాడు గద్గద స్వరంతో.

"వోర్చుకో నాయనా. తడిగుడ్డ చుట్టాగా కొద్దిసేపట్లోనే తగ్గిపోతుంది .... ఆఁ మరిచాను .... ఇంతకీ ఆ టెలిగ్రాం ఏమిటి నాయనా?" అంది. ఈ హడావుడిలో దాని సంగతే మరిచిపోయింది ఆమె.

ఆ ప్రశ్న రాజుని వేయి శూలాలతో గ్రుచ్చింది. ఏమి బదులు చెప్పాలో తెలియక కొట్టుమిట్టాడుతూ అప్రయత్నంగా "మన రఘువద్దనుంచేనమ్మా. అన్నప్రకారం 15వ తారీఖుకి వస్తున్నాడుట" అనేశాడు.

"ఆఁ ..... నిజంగా ... ఎంతటి చల్లటిమాట చెప్పావు నాయనా. వెయ్యేళ్లు చల్లగా వర్ధిల్లు, నీ నోటితో ఎప్పుడూ శుభాన్నే చెబుతావు. ఉండు. నీ నోరు తీయచేస్తాను" అంటూ లోపలికి వెళ్ళింది.

తాను ఏమిచెప్పాడో గ్రహించుకున్న రాజు దాని పర్యవసానం ఏమవుతుందో తెలియక కొట్టుమిట్టాడు తున్నాడు. తెలియని భయంతో తలపట్టుకుని కూర్చుండిపోయాడు.

ఇంతలో సుబ్బమ్మగారు లోపలనుంచి కొంచెం పటికబెల్లం తీసుకువచ్చింది. "ఏది నాయనా, నోరు తెరు. నా చేతితో నీ నోటికి అందిస్తా" అంటూ దగ్గరకి వచ్చింది.

ఆ ఆనందమయమూర్తిని చూస్తుంటే, ఆమెకు కలిగిన దుఃఖాన్ని తలుసుకుంటుంటే రాజుకి దుఃఖం ఆగలేదు. పట్టు బలవంతం మీద ఆపుకున్న దుఃఖం ఒక్కసారి కట్టలు తెంచుకుంది. "వద్దమ్మా" అంటూ ఆమెను కౌగలించుకుని వెక్కివెక్కి ఏడ్చాడు.

"ఏమిటిది నాయనా .... లే. లే. ఏమి జరిగింది" అంటూ కంగారుగా అడిగింది సుబ్బమ్మ గారు.

"ఏమీ లేదమ్మా ... ఈ ఆనంద సమయంలో నీవు పడ్డ కష్టాలన్నీ జ్ఞాపకానికి వచ్చాయి. నీ కష్టాలన్నీ ఈనాటికైనా గట్టెక్కుతున్నాయి కదా అని ఆనందం వేసింది. ఆ ఆనందాతిశయం పట్టలేక ఏడుపు వచ్చిందమ్మా" అన్నాడు. గట్టి ప్రయత్నం మీద దుఃఖాన్ని దిగమ్రింగుకుని.

"నిజమే నాయనా. కష్టాలు కలకాలం ఉంటాయా. ఆ రామచంద్రుడు ఇన్నాళ్లకి నన్ను చల్లని చూపు చూశాడు. ఇంకముందు మీరిద్దరే నాయనా ఈ గుడ్డిదానికి రెండుకళ్ళూనూ అంది కన్నులు వత్తుకుంటూ.

రాజు ఇంక "నేను వెళ్లివస్తానమ్మా. చాలా టైమైంది" అంటూ సంచీ భుజాని వేసుకుని భారంగా నడక ముందుకు సాగించాడు.

అతను వెళ్ళిన వైపే ఆర్ద్ర నయినాలతో చూస్తూ ఉండిపోయింది ఆమె. ఆమె భౌతిక నేత్రాలకు చూపు తక్కువ కావచ్చు. కాని ఆమె మనోనేత్రాలముందు రాజు దివ్యజ్యోతిలో వెలిగిపోతున్నాడు.

5

ఆరోజు రాజు సరిగ్గా పనిచేయలేక పోయాడు. ఏవోవిధంగా పని పూర్తిచేసి ఆ సాయంత్రం మనస్సుకి ప్రశాంతత కొరకు సముద్రంవైపు వెళ్లాడు. మంగినపూడి బీచిలో ఇసుకతిన్నెల మీద కూర్చుని

ఎగిరెగిరి పడుతున్న కెరటాలను చూస్తుంటే అతని హృదయంలోంచి అనేక భావనా తరంగాలు వెలువడినాయి. ఏమిటీ సముద్రం! దీనికి ప్రశాంతత అంటూ ఉండదా? దూరంనుంచి ఎంతటి గంభీరంగా, ప్రశాంతంగా కన్పిస్తుంది! అవిరళంగా వచ్చే ఈ అలలలో నిత్యమూ అల్లకల్లోలంగా ఉండే ఈ సముద్ర గర్భము! చిన్న అలలను పెద్ద అలలు వచ్చి ముంచివేస్తున్నాయి. కొందరి జీవితాలూ అంతే కాబోలు. కొందరిదాకా ఎందుకు. సుబ్బమ్మగారి జీవితం అంతే కదా! ఆ సముద్రాన్ని చూస్తుంటే రాజు మనస్సు పరిపరి విధాల పోతోంది.

తానెవరు? సుబ్బమ్మగా రెవరు? ఏమిటీ ఋణానుబంధం. ఆమె కొడుకు మరణవార్త దాచి పెట్టడానికి తనకు ఏమి హక్కు ఉంది? ఆ వార్త వింటే ఆమెకి మతిభ్రమించవచ్చు. లేదా గుండె పగులవచ్చు. ఏమైనా కావచ్చు. కానీ అందుకు తాను ఏవిధంగా బాధ్యుడు? అనాలోచితంగా తాను ఆమెవద్ద రఘూ 15వ తారీఖున వస్తున్నాడని అబద్ధ మాడేడే! ఆరోజు రఘూ రాలేదేమని ఆమె అడిగితే తానేమి సమాదానం చెప్పగలడు? ఏవిధంగా నాటక మాడతాడు .... ఎన్నాళ్లు ఆడుతాడు .... దాని పర్యవసానం ఏమిటి? పోనీ ఇప్పటికైనా చేసిన తప్పులు ఒప్పుకుని నిజం చెప్పేస్తే? ఎలా జరుగవలసి ఉంటే అలా జరుగుతుంది. అమ్మో! ఆ దుర్వార్త ఆమె చెవిని పడడానికి వీలులేదు. అందుకు ఆమె తట్టుకోలేదు. తనకు తల్లిలేని లోటు తీర్చిన ఆమెకు ఏ కష్టం రానీయకూడదు. ఎన్ని కష్టాలనైనా ఓర్చి ఆమెను సుఖపెట్టాలి. ఆమెకు మాత్రం ఈ దుర్వార్త తెలియనీయకూడదు. అందుకు అవసరమైన నాటకాలు ఎన్ని ఆడడానికైనా తాను సిద్ధపడవలసిందే.

రాజు ఒక్కసారి ఆత్మవిమర్శ చేసుకున్నాడు. తనకు ఎవరు ఉన్నారు? ఎవ్వరూ లేరు. ఒక్క చెల్లెలు తప్ప నా అన్నవాళ్లెవరూ లేరు. ఆమె కూడా ఎక్కడో దూరాన భర్తతో కాపురం చేస్తోంది. తనమీద ఆధారపడినవాళ్లు కాని, తాను లేకపోతే దిగులుపడేవారు కానీ ఎవరూ లేరు. సత్రభోజనం, మఠం నిద్రగా కాలం గడుపుతున్నాడు. తన జీవితం ఏమయితేనేం? తన శేష జీవితాన్ని ఆ వృద్ధమాట సౌఖ్యంకోసం ఎందుకు ధారపోయ కూడదు? అందుకు తాను రాజుగా నిర్గమించాలి. రఘుగా అవతరించాలి. జాగ్రత్తగా మసులుకుంటూ సుబ్బమ్మగారికి ఏవిధమైన అనుమానమూ రాకుండా రఘుగా ప్రవర్తించాలి.

రాజు కృతనిశ్చయు డయ్యాడు తాను రఘుగా సుబ్బమ్మగారి జీవితంలో ప్రవేశించడానికి. ఈ ఆలోచన వచ్చేసరికి అతని హృదయం నుంచి వెయ్యి ఏనుగుల బరువు దించివేసినట్లయింది. మనస్సు ఎంతో తేలిక పడింది. హృదయం ఆనందంతో నిండి కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి. కళ్లు తుడుచుకుంటూ రాజు తలెత్తి ఆకాశంలోకి చూశాడు. పూర్ణిమ చంద్రుడు చిరునవ్వుతో సముద్రం నుండి పైకి వస్తున్నాడు. సముద్రపు టలల చంద్రకిరణాలు పైబడి కరగించిన వెండల్లే మెరుస్తున్నాయి. దూరాన సరుకుతోటలు సంగీతం పాడుతున్నాయి.

రాజు పథకం బాగా ఆలోచించుకున్నాడు. తాను రఘుగా 15వ తారీఖు నాటికి సుబ్బమ్మగారింట అడుగు పెట్టాలి. ఆనాటితో రాజు మరణిస్తాడు. రఘు పునర్జన్మ ఎత్తుతాడు. ఊళ్లో ఉంటే ఈ రహస్యం త్వరలోనే వెల్లడవుతుంది కనుక ఆలస్యం లేకుండా వేరే వూరికి బదిలీ చేయించుకుని, అక్కడికి సుబ్బమ్మగారితో తరలిపోవాలి. ఆ తర్వాత భగవత్కృప ఎలా ఉంటే అలా జరుగుతుంది.

తేలికపడ్డ హృదయంతో రాజు లేచాడు. ఒంటిమీద దుమ్ము దులుపుకుని ఇంటిదారి పట్టాడు. ఆ రాత్రి హోటలుకి వెళ్ళి భోజనం కూడా చేయలేదు. ఇంటికివచ్చి దీపమైనా వెలిగించుకోకుండా

పడక వేశాడు. ఎంత ప్రయత్నించినా ఎడతెగని ఆలోచనలతో నిద్ర పట్టలేదు. తెల్లవారు ఝామున మాత్రం కలత నిద్ర పట్టింది.

6

సంతోషం పట్టలేక సుబ్బమ్మగారు ఆ వాడవాడంతా రఘూ ఆగమనం సంగతి చెప్పేసింది. ఆమె అభిమానులు అందుకు చాల సంతోషించారు. 14వ తారీఖున రాజు మామూలుగా సుబ్బమ్మగారింటికి వచ్చాడు. కాసేపు పిచ్చాపాటీ మాట్లాడినాక "అమ్మా ఒక సంగతి చెబుతాను. మరేమీ బెంగపడకు" అన్నాడు.

"ఏమిటి నాయనా అది? రఘు రావడం లేదని ఏమైనా వ్రాశాడా?" అంది కొంచెం నిరాశగా.

"కాదమ్మా. రేపు రఘు తప్పక వస్తాడు. కాని అతను వచ్చేసరికి నేను ఉండను. నాకు అత్యవసరంగా నూజివీడుకు బదిలీ అయింది. ఈరాత్రే వెళ్లిపోవాలి. త్వరలో వీలుచూసుకుని వచ్చి మళ్ళీ మిమ్మల్ని కలుస్తాను" అన్నాడు.

ఈవార్త అశనిపాతంలాగా సుబ్బమ్మగారి చెవులను సోకింది. "అదేమిటో నాయనా రఘు రావడం, నీవు వెళ్లడమూనా .... పోనీ పదిరోజులు పోయాకైనా వెళ్ళకూడదా? మీ అయ్యగారింటికి నన్ను తీసుకువెళ్లు. ఈ ముసలిది బ్రతిమాలుకుంటేనైనా ఏమైనా కనికస్తారేమో" అంది.

"బలేదానివే అమ్మా ..... గవర్నమెంటు పనులు మన వీలు ప్రకారం జరుగుతాయా? ఈకాస్త దానికి బెంగపడిపోతే ఎలా, వీలు చూసుకుని సాధ్యమయినంత త్వరలో మళ్లీ వచ్చి మీ ఇద్దర్నీ చూస్తాగా'
' అన్నాడు రాజు.

"ఏమోలే నాయనా ..... కానీ .... భగవంతుడు నా ముఖాన్న ఇంతే రాశాడు .... వెళ్లిరా ... ఆరోగ్యం జాగ్రత్తగా కాపాడుకో" అంది.

"వస్తానమ్మా .... రఘు వచ్చాక అడిగానని చెప్పు" అంటూ బయటకు వెళ్లబోయాడు రాజు.

"నాయనా ..... రాజా ..... ఉండు" అంటూ వెనకాలే వచ్చింది ఆమె.

"అయోమయం మనిషిని .... వెళ్లేది పరాయి ఊరు .... అసలే హోటలు భోజనం పడుతుందో పడదో .... కొంచెం ఊరగాయలు ఇస్తాను. తీసికెళ్ళు" అంది ఆప్యాయంగా.

రాజుకి కళ్ళల్లో నీరు గిర్రున తిరిగింది. "వద్దమ్మా ... నీ అభిమానమే నాకు పదివేలు. మళ్ళీ త్వరలోనే వస్తానుగా .... అప్పుడు తీసుకు వెళ్తా ..... ఈలోగా గదీ అదీ కుదుర్చుకుని మళ్లీ వస్తాను'
' అని వెళ్లిపోయాడు.

ఇంతటి అమృతహృదయం గల తల్లి వాత్సల్యాన్ని బ్రతికి ఉండగా దూరం చేసుకుని పొందుదామని వస్తూన్న సమయంలో కన్ను మూసిన రఘు దురదృష్టం తలుచుకుంటే రాజుకు విచారం వేసింది.

7

ఆ మర్నాడు 15వ తారీఖ రానే వచ్చింది. రాజు ఆఫీసుకు సెలవు పెట్టాడు. నాటకాల డ్రెస్సు సప్లయి కంపెనీలో మిలటరీ యూనిఫారం అద్దెకు తీసుకున్నాడు. సిక్కులకు మల్లే తలకి పాగా కట్టాడు. గడ్డం గీకడం మానేశాడు. కళ్ళకు నల్ల కళ్ళజోడు పెట్టాడు. కాళ్ళకు తను ఎప్పుడో కొన్న బూట్లు పాలిష్ చేయించి తొడిగాడు. తన పాత లెదర్ కేసుకి క్రొత్త కవరు కుట్టించాడు. ఉద్యోగంలో చేరేటప్పుడు కొన్న హోల్డాలులో పరుపూ గిరుపూ వేసి అట్టహాసంగా తయారు చేశాడు.

సుబ్బమ్మగారికి ..... ఒక మంచి బనారస్ పట్టుచీర కొన్నాడు. రఘుగా అవతరించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు.

ఆ ఊరి పోస్టల్ ఇన్‌స్పెక్టరు గారికి రాజంటే అమితమైన అభిమానం. అతని నిజాయితీని, పనినీ ఆయన చాలా అభిమానించేవారు. అతనిపై ఆయనకు పుత్రవాత్సల్యం ఉండేది. రాజుకు కూడా ఆయనంటే పితృభావం ఉండేది. నాలుగు రోజుల క్రితమే రాజు ఆయనింటికి వెళ్లి తనని 16వ తారీఖుకల్లా విజయవాడ బదిలీ అయ్యేటట్లు చేయమని ప్రాధేయపడ్డాడు. ఆయనకు రాజు చెబుతున్నది ఏమిటో అర్థం కాలేదు. రాజు వివరాలు మాత్రం చెప్పలేదు. అన్నీ వివరంగా చెబుతాననీ, తనకి తప్పక ఈ సహాయం చేయమనీ మరీ మరీ ప్రాధేయపడ్డాడు. ఇంకా గుచ్చి గుచ్చి అడిగేసరికి రాజుకి కళ్లనీళ్ల పర్యంతరం అయింది. దాంతో ఇన్‌స్పెక్టరు గారు "నీవు అన్నీ తెలిసిన వాడివి. నీకు చెప్పేదిలేదు. నీకు విజయవాడ వెళ్ళడం వలన మంచి జరుగుతే తప్పక నిన్ను బదిలీ చేయిస్తాను. నిన్ను వదులుకోవడం నాకు బాధగానే ఉంటుంది. కానీ నీ సౌలభ్యం కోసం ఈ సహాయం తప్పక చేస్తాను. 16కల్లా నీకు బదిలీ అయ్యేటట్లు చూస్తాను. నీవు సిద్ధంగా ఉండవచ్చు ఈలోగా ఒకవేళ నీవు నీ అభిప్రాయం మార్చుకునేటట్లయితే మాత్రం వెంటనే నాకు తెలియజేయి" అన్నాడు.

కృతజ్ఞతతో రాజు కళ్ళు ఆర్ద్రపూరితాలయినాయి. రెండు చేతులూ ఎత్తి నమస్కారం పెట్టి భారంగా కదిలి వెళ్లిపోయాడు. అతని బాధ ఏమిటో అర్థంకాక ఇన్‌స్పెక్టరుగారు అలాగే విచిత్రంగా అతను వెళ్లినవైపే చూస్తూండిపోయారు.

సాయంత్రం ఆరు గంటలయింది. శీతాకాలం ప్రొద్దేమో అప్పుడే చీకటి బాగా క్రమ్ముకుంటోంది. రఘు ఇంకా రాలేదేమో అని సుబ్బమ్మగారు అరుగుమీదే కూర్చొని ఆందోళనతో ఎదురు చూస్తోంది. రఘు వస్తాడు కదా చూద్దామని చుట్టుప్రక్కల అమ్మలక్కలు నలుగు రైదుగురు కూడా సుబ్బమ్మగారి దగ్గరే అరుగు మీద కూర్చున్నారు. ఆరయినా రాకపోయేసరికి వాళ్ళ వంటకి ఆలస్యం అయిపోతోందని అందరూ వెళ్లిపోయారు. సుబ్బమ్మగారు ఒక్కత్తే చూపు తక్కువ కళ్లను వేయికళ్లుగా చేసి, దిగులుగా అరుగుమీద కూర్చుని వచ్చేపోయేవారిని చూడడానికి వ్యర్థ ప్రయత్నం చేస్తోంది.

మరో పావుగంటలో సుబ్బమ్మగారింటి ముందు ఒక సైకిల్ రిక్షా ఆగింది. అందులోనించి రాజు దిగాడువేషం మార్చి, "అమ్మా" అని కేకవేసి "సామాను లోపల పెట్టబోయి" అన్నాడు రిక్షావాలాతో.

ఈ స్వరం సుపరిచిత మయినదే సుబ్బమ్మగారికి. "ఎవరూ .... రాజు" అంది.

"కాదమ్మా .... నేను రఘుని .... వస్తున్నానమ్మా ....." అంటూ చేతులు చాస్తూ దగ్గరిగా వెళ్లాడు. చేస్తున్న మోసానికి కాళ్లు వెనకాడాయి. కాని సంకల్పదీక్ష ముందుకు నెట్టింది.

"రఘూ" అంటూ ఒక్క ఉదుటున వచ్చి అతనిని పెనవేసుకుంది సుబ్బమ్మగారు. ఆపేక్షగా ముఖం, భుజాలు, చేతులూ తడిమి వేస్తోంది. "వచ్చావా నాయనా, దురదృష్టవంతురాలిని .... నిన్ను స్పష్టంగా చూడలేను ... పోనీలే నాయనా ... భగవంతుడు ఈనాటికైనా నన్ను దయతలిచాడు .... ఎంత మారిపోయావు బాబూ ... అయ్యో .... కడుపు ఎంత లోతుకు పోయింది .... ఎప్పుడు తిన్న అన్నమో ఏమో .... లోపలికి పద నాయనా అన్నం తిని మాట్లాడుకుందాం." అంటూ ఆప్యాయతను వర్షంలా కురిపించింది. ఇంకిపోయిన ఆమె కళ్లల్లో నుంచి ఊటబావిలోని నీరువలె సంతంతధారగా ఆనంధ భాష్పాలు కారడం మొదలుపెట్టాయి.

ఆ తల్లి ఆపేక్షను చూస్తుంటే రాజుకీ దుఃఖం ఆగలేదు. గద్గద స్వరంతో "అమ్మా! నేను నిన్ను చాలా బాధలు పెట్టానమ్మా..... నన్ను క్షమించా వనమ్మా...." అని వాపోయాడు.

"అవేంమాటలు నాయనా ..... నీవు మాత్రం చేసింది ఏముంది? ఎలా జరగాలో అలా జరిగింది. ముందు లోపలికి పద నాయనా" అంటూ చేయి పుచ్చుకుని లోపలికి తీసుకుపోయింది.

రాజు "అమ్మా ..... నేను రాగానే "రాజూ" అని పిలిచావు ..... రాజు - తమ్ముడి గొంతు కూడా ఇలాగే ఉంటుందా అమ్మా" అని అడిగాడు లోపలికి వెళ్తూ.

ఆమె "అవును నాయనా ... ఇద్దరి గొంతులకూ ఏమీ తేడా లేదు. మనిషి కూడా ఎంత మంచివాడనుకున్నావు .... మనస్సు నవనీతం అనుకో .... వ్రేళ్ళమీద లెక్కించవచ్చు అటువంటివాళ్లని ... అందుకే కాబోలు భగవంతుడు రాజుని నాకు రెండో కొడుకుగా పంపించారు" అంది కూర్చున్న రాజు తల నిమురుతూ. కృతజ్ఞతతో రాజు హృదయం ఉప్పొంగిపోయింది. ఆనందభాష్పాలతో కళ్లు మిలమిలా మెరిశాయి. అప్రయత్నంగా రెండు చేతులు ఎత్తి నమస్కరించాడు.

రాజు "మరి రాజు రాలేదేమమ్మా .... అతని ఆఫీసు ఇంకా అవదా ... పోనీ నేను వాళ్ల ఆఫీసుకు వెళ్లి పిలుచుకురానా?" అన్నాడు.

ఆమె బరువుగా నిట్టూర్చి "వద్దు నాయనా ..... అతనికి అత్యవసరంగా నూజివీడుకి బదిలీ అయింది. వెళ్లడానికి ఎంతో బాధపడుతూ వెళ్లాడు. వెళ్లేముందు సాధ్యమయినంత త్వరలో వచ్చి నిను చూస్తానని మాట ఇచ్చాడు" అంది.

రాజు "అయ్యో .... అలాగా .... నీవు వ్రాయించిన ఉత్తరాలు చూస్తుంటే రాజుని తలుచుకుని నాకు తమ్ముడు లేనిలోటు తీరిందని తృప్తిపడే వాడిని. నేను దూరంగా ఉన్నా, నిన్ను కనిపెట్టడానికి అతను ఉన్నాడు కదా అని ధైర్యంగా ఉండేది. కానీలే అమ్మా ... త్వరలోనే అతన్ని కలుసుకునే ప్రయత్నం చేస్తాను" అన్నాడు.

ఆమె "అలాగే నాయనా .... లే, ముందు బట్టలు మార్చుకుని స్నానం చేయి. ఈలోగా భోజనాలపని చేస్తాను" అంటూ లోపలికి వెళ్లింది.

రాజు కళ్ళు మూసుకునే "భగవంతుడా ..... ఈ నిష్కల్మషమూర్తిని ఇంతరవకూ నమ్మించాను. ఈ నాటకం ఇకముందు కూడా సవ్యంగా సాగేటట్లు అనుగ్రహించు తండ్రీ ..." అని మనస్సులోనే ప్రణమిల్లాడు.

8

భోజనాలయి కబుర్లు చెప్పుకుంటూ తీరికగా కూర్చున్నారు ఇద్దరూ. రాజు "అమ్మా! చెప్పడం మరిచాను. విడుదల చేసిన సైనికులకు ప్రభుత్వం వారు ఉద్యోగాలు ఇచ్చారు. నాకు విజయవాడలో పోస్ట్‌మేన్ ఉద్యోగం ఇచ్చారు. మనకి దగ్గరైన విజయవాడలో వేయించుకోడానికి చాలా కష్టపడవలసి వచ్చింది. రాజు - తమ్ముడిలాగానే నాకు కూడా పోస్టుమేన్ ఉద్యోగం దొరకడం ఎంత విచిత్రంగా ఉందమ్మా .... ప్రయత్నించి రాజుకు కూడా అక్కడే బదిలీ అయ్యేటట్లు, చూస్తాను. ఇద్దరం కలిసే ఉండవచ్చు" అన్నాడు.

ఆమె "అలాగా నాయనా .... బాగుంది .... అలాగే చేయి .... ఎప్పుడు చేరాలక్కడ" అంది.

"రేపే చేరాలి అమ్మా .... చీకటితో బస్సుకి వెళ్లిపోతా ... అక్కడ తెలిసిన స్నేహితుడు ఉంటే చిన్న భాగం మాట్లాడించా. ముందు అక్కడకు వెళ్లాక నిన్ను తీసుకువెళ్లే ఏర్పాటు చేస్తాను" అన్నాడు రాజు.

ఆమె "వద్దు నాయనా వద్దు .... నేనుకూడా నీతోనే వస్తా .... నిన్ను విడచి ఉండలేను. ఇల్లు

తాళంపెట్టి పోదాం" అంది.

"అలాగే నీ ఇష్టం .... వెంటనే రావడానికి నీకు వీలవుతుందో అవదో అని అన్నాను .... సరే ... సామాను సర్దుకుని సిద్ధంగా ఉండు' అన్నాడు రాజు. చుట్టుప్రక్కల నాలుగు ఇళ్లలో మాత్రం సుబ్బమ్మ గారు తన కొడుకు వచ్చిన సంగతీ, తాము తెల్లవారి విజయవాడ వెళ్లిపోతున్న సంగతీ చెప్పివచ్చింది. రఘును చూడాలనుకున్న ఆచుట్టుప్రక్క జనానికి ఆశాభంగం అయింది.

తెల్లవారు ఝామున సైకిలు రిక్షాలో రాజూ, సుబ్బమ్మగారూ బస్సుస్టాండుకు వెళ్లిపోయారు. ఇరుగు పొరుగు ఆడవాళ్లు రఘుని చూడాలనే ఆత్రంతో అరుగులమీద నిలబడి చూశారే కాని వాళ్లకి కదలిపోతున్న ఒక పురుషుని, ఒక స్త్రీ యొక్క ఆకారాలు మాత్రమే కనిపించాయి. అతని ముఖం స్పష్టంగా చూడలేకపోయారు. నిరాశతో తిరిగి ఇళ్లల్లోకి వెళ్లిపోయారు.

ఆవాడలో జనం ఎవ్వరూ తనని గుర్తుపట్టకూడదనే రాజు జాగ్రత్త పడ్డాడు. అందుకే క్రితంరోజు సాయంత్రం చీకటిపడ్డాక వచ్చాడు. తెల్లవారకముందే ఊరు మార్చివేశాడు. ఈలోగా ఎవరైనా తనను గుర్తు పడితే తాను ఆడుతున్న నాటకానికి భరతవాక్యం పలుకవలసి వస్తుందని భయపడ్డాడు. అతని ప్రయత్నానికి భగవంతుడు సాయపడ్డాడు.

రాజు, సుబ్బమ్మగారు విజయవాడలో కాపురం పెట్టారు. బందరులో ఉన్న ఇల్లు ఖాళీ చేసి సామాను విజయవాడకి తరలించేశారు. అక్కడ ఇల్లు అద్దెకిచ్చేశారు. అచిరకాలంలోనే, ఆ వాడ జనం వాళ్లిదరినీ పరోక్షంగా, ప్రత్యేకంగా గుర్తుంచుకోడం మానేశారు.

విజయవాడ వచ్చిన వెంటనే సుబ్బమ్మగారు, రాజుకి ఆ విషయం వ్రాయమని చెప్పింది. రాజు అలాగేనని తాము అక్కడికి వచ్చిన సంగతీ, త్వరలో తమను కలుసుకోమనీ ఉత్తరం వ్రాశాడు. అది తన జేబులోనే వేసుకున్నాడు.

రాజు రఘుగా ఎంతో జాగ్రత్తగా వ్యవహరిస్తూ వస్తున్నాడు. సుబ్బమ్మగారు రఘుని గూర్చి చెప్పిన అనేక విషయాలు అతనికి జ్ఞాపకం ఉన్నాయి. వాటిని ఆధారం చేసుకుని ఏవో కబుర్లు అల్లి చెప్పేవాడు. అవి విని ఆమె మురిసిపోయేది. సైన్యంలో తాను ఏవేవో చేసినట్లుగా కల్పించి చెప్పేవాడు. అవన్నీ ఆశ్చర్యంతో నోరు తెరుచుకుని, చెవులు రిక్కించి వినేది ఆమె. రాజుకీ, తనకూ మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుగుతున్నట్లు లేఖలు సృష్టించేవాడు. ప్రతి ప్రత్యుత్తరంలోనూ రాజు ఏదో కారణం వల్ల రాలేకపోతున్నట్లు వ్రాశేవాడు.

ఆవిధంగా ఒక్క ఆరునెలలు అమితానందంగా గడిచిపోయింది సుబ్బమ్మ గారికి. ఈ ఆరు నెలలలోనూ ఆమెకి బాధ కలిగించింది రాజు ఒక్కసారి కూడా కన్పించకపోవడమే. చివరికి ఉండబట్టలేక రఘునే ఒకసారి రాజు దగ్గరికి వెళ్లి చూసి తీసుకురమ్మనమని పోరింది. రాజు "అలాగే" అని ఒకరోజు సెలవుపెట్టి, ఊరికే గుంటూరు వెళ్లి ఒకరోజు గడిపి తిరిగివచ్చాడు.

"అమ్మా .... నూజివీడులో రాజును కలిశానమ్మా .... ఎంత ఆప్యాయంగా మాట్లాడా డనుకున్నావు .... ముందు నే నెవరా అని కొంచెం ఆశ్చర్యపోయాడు. తర్వాత తెలిశాక గట్టిగా కౌగలించుకుని వదలలేదనుకో .... నీ గురించి ఎన్ని ప్రశ్నలు అడిగాడో ..." అన్నాడు నేర్పుగా కల్పించి చెబుతూ.

"మా నాయనే .... మా నాయనే .... మా రాజుకి నేనంటే అంతటి ఆపేక్ష .... మరింతకీ తను రాలేదే!" అని అడిగింది ఆమె.

"ఈ నెల వీలుకాదుట ..... వచ్చే నెలాఖరుకి తప్పక వస్తానన్నాడు ..... వచ్చి నిన్ను తీసుకు

వెళ్తాడుట..." అన్నాడు అతను. ఆమె కళ్ళు సంతోషంతో ఆర్ద్రం అయ్యాయి.

సుబ్బమ్మ గారికి ఇప్పుడు ఏ బెంగా లేదు. ఉన్న బెంగల్లా రఘుకి ముందూ, ఆ తర్వాత రాజుకి పెళ్ళి చేయాలనే. ఆవిషయమై రఘుతో పోరుతుండేది. 'రఘూ "ఇప్పుడు తొందరేముందమ్మా .... కాస్త డబ్బు వెనకేసుకోనీ .... నేనూ రాజూ ఒక్కసారే పెళ్లాడుతాములే....." అని కాలం జరిపెడివాడు. సుబ్బమ్మగారు తనకి వచ్చే వయస్సే కానీ పోయే వయస్సు కాదని, తానుండగానే ఆ ఇద్దరి ముచ్చటా చూడాలనీ పట్టుబట్టేది. అప్పుడప్పుడు కోపం వచ్చి "ఇంక ఈ చేతులు కాల్చుకోవడం నా తరం కాదు బాబూ" అని కేకలు వేసేది. 'చూద్దాంలే' అని తప్పించుకునేవాడు రాజు.

9

ఇలా ఒక్క ఏడాది గడిచింది. రోజులు ఎంతో సంతోషంగా గడిచిపోతున్నాయి. రాజుకి మాత్రం మనశ్శాంతి కరువయింది. ఆ నిష్కల్మష మాతృమూర్తిని ఎలా మోసం చేయడం? ఆమె అభిమానం చూస్తుంటే అందుకు తాను తగడు అనిపిస్తోంది. అదంతా రఘుకి చెందవలసింది. కాని ఆ ఆపేక్షను తాను దొంగిలిస్తున్నాడు. ఎన్నాళ్ళు. ఈ నిజాన్ని కప్పిపెట్టడం? ఈ మానసిక సంఘర్షణలో సతమతమయిపోతున్నాడు రాజు. అందుకుతోడు సుబ్బమ్మగారికి రాజుని చూడాలనే కాంక్ష మితిమీరసాగింది. ఆవిడకి చివరికి రాజుమీద కోపం కూడా రాసాగింది. "నేను బ్రతికి ఉండగా వాడు రాడు కాబోలు. ఇంకవాడు వచ్చినా వాడికి నా ముఖం కూడా చూపెట్టను" అంది ఒకసారి కోపంతో. వ్యవహారం శృతిమించుతోందని తెలిసిన రాజు "ఎందుకమ్మా ..... రేపు ఆదివారం నేను స్వయంగా వెళ్ళి తీసుకువస్తాగా. నీవేమీ దిగులు పడకు. రాజు చాలా మంచివాడమ్మా. అతను రాకపోవడానికి ఏదో బలీయమైన కారణం ఉండి ఉంటుంది" అన్నాడు.

ఆదివారం రానేవచ్చింది. ఆ రోజు ప్రొద్దున్నే రాజుని తీసుకువస్తానని వెళ్ళాడు. మరి ఒక గంటలో వేషం అనుకూలంగా మార్చుకుని తిరిగి ఇంటికి వచ్చాడు "అమ్మా" అంటూ. "మళ్ళీ వచ్చావేం రఘూ" అంటూ సుబ్బమ్మగారు సావిట్లోకి వచ్చింది.

"నేనమ్మా ..... రాజుని .... నిన్ను చూడాలని వచ్చానమ్మా....." అన్నాడు దగ్గరికి వస్తూ.

"రాజూ ..... నా రాజూ .... నువ్వా నాయనా .... అయ్యో ఎంతపనయింది! ఇంతకుముందే రఘూ నీకోసం ఊరెళ్ళాడు నాయనా" అంది ఆపేక్షగా అతని బుగ్గలు నిమురుతూ.

"అయ్యో ... అలాగా .... సాయంత్రంలోగా తిరిగి వస్తాడేమోలే .... అదేమిటమ్మా .... అంత చిక్కిపోయావు" అన్నాడు రాజు.

"అవునులే ... నీకు ఇప్పటికైనా జ్ఞాపకాని కొచ్చాను" అంది నిష్టూరంగా.

"లేదమ్మా ... ఎప్పటికప్పుడు వద్దామన్నా ఏదో అడ్డు వచ్చేది. ఇప్పుడు నీవు పిలిస్తేనే వచ్చానా అమ్మా?" అన్నాడు ఆవేదన నటిస్తూ.

ఆరోజు సాయంత్రం వరకూ ఎంతో సంతోషంతో గడిచిపోయింది. సుబ్బమ్మగారు రాజుకి రఘుని గూర్చి కబుర్లు ఎన్నో చెప్పింది. రాజు సుబ్బమ్మ గారికి ఒక మంచి చీర కొనిచ్చాడు. ఆ సాయంత్రం రాజు మర్నాడు మళ్ళీ డ్యూటీ ఉందని వెళ్ళిపోయాడు.

రాజు ఆ సాయంత్రం మొదటి ఆట సినిమా చూసి తిరిగి రాత్రి ఇంటికి రఘుగా వచ్చాడు. రాజు వచ్చివెళ్ళిన సంగతి సుబ్బమ్మగారు చెప్పింది. అతను రాజును కలుసుకోలేకపోయినందుకు విచారం నటించాడు.

10

రాజులో మానసిక ఆందోళన రోజురోజుకీ అధికమవుతోంది. అది భరించలేక హృదయం పగిలి పోతుందా - అని భయపడేవాడు. ఎన్నోమార్లు నిజం బయటపెట్టాలని ప్రయత్నించాడు. కాని పర్యవసానం ఆలోచించుకుని ఆ ప్రయత్నాన్ని విరమించేవాడు. అతనిలో అంత: సంఘర్షణ మాత్రం నానా బీభత్సం చేస్తోంది.

సుబ్బమ్మ గారికి ఆరోగ్యం బాగా క్షీణించి పోయింది. చివరికి మంచంమీదే ఉండవలసిన స్థితికి వచ్చింది. అహర్నివలూ రాజు ఆమెకు సేవచేస్తూనే ఉన్నాడు. అంత జర్వంలోనూ ఆమె రాజుకూడా రావాలని పలకరిస్తోంది. ఆ పలవరింతలు రాజు హృదయంపై సుత్తిదెబ్బలు వేసేవి.

ఆ రాత్రి సుబ్బమ్మ గారికి దగ్గూ, ఆయాసం మరీ ఎక్కువయ్యాయి. రాత్రి గడవడం కష్టమని డాక్టరు చెప్పాడు. రాజులో అణగిఉన్న తుఫాను భీకరాకారం దాల్చింది. ఆమె "రఘూ ..... రాజుని రమ్మని వ్రాశావా .... నేనింక ఎలాగో ఉండనురా ... మీ ఇద్దరినీ కలిసి కళ్ళారా ఒక్కసారి చూసి కళ్ళుమూస్తానురా...." అంది బాధతో మూలుగుతూ.

రాజు హృదయంలో పిడుగు పడింది. ఆనకట్ట ఒక్కసారి బ్రద్దలయింది. వెక్కివెక్కి ఏడ్చాడు. "అమ్మా! నన్ను క్షమించమ్మా .... నిన్ను మోసం చేశాను .... నేను నీ రఘూని కాదమ్మా ..... రాజుని' ' అంటూ ఆమె హృదయంపై తల ఆన్చి వలవలా ఏడ్చాడు.

సుబ్బమ్మగారికి హృదయం బ్రద్దలయింది. అతను ఏమంటున్నదీ ఆమెకు అర్థం కాలేదు. "ఏమిటి నాయనా నీవంటున్నది" అనడిగింది హీనస్వరంతో.

రాజు "అవునమ్మా ... నీ రఘూ సైన్యంనుంచి తిరిగివస్తూ మలేరియా వచ్చి మరణించాడు. ఆ వార్త రఘూ వస్తానన్న తేదీకి ముందుగా టెలిగ్రాం ద్వారా వచ్చింది. కొడుకు కోసం వేయికళ్ళతో ఎదురుచూస్తున్న నీవు ఆ వార్తను భరించలేవని ఈ నాటకం ఆడానమ్మా ..... ఇందులో నా స్వార్థం ఏమీ లేదమ్మా..." అంటూ జరిగినందతా చెప్పాడు. నిజం బయటపెట్టగానే అతని మనస్సు మెడమీదనుంచి మేరు పర్వతాన్ని దించినంత తేలికపడింది.

సుబ్బమ్మగారు బరువుగా ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచింది. బాధతో ఒక్కసారి గట్టిగా కళ్ళుమూసుకుంది.

రాజు "అమ్మా నేను చేసిన మోసానికి నన్ను క్షమిస్తావా? నా ఈ పాపానికి నాకు నిష్కృతి ఉందా అమ్మా" అని వాపోయాడు.

సుబ్బమ్మ గారు "రఘూ" అని పిలిచింది.

రాజు "కాదమ్మా ..... నేను రాజుని," అన్నాడు.

ఆమె "కాదు .... నీవు నా రఘూవే ... నాకన్న బిడ్డవే ... కంటేనే బిడ్డలా? నాకన్న బిడ్డ నాకు ఏమి చేశాడు. దగ్గర ఉన్నంతకాలం నన్ను ఏడిపించాడు. చివరికి బుద్ధి మారింది అనుకున్నాను. ఆ అర్హత నాకు లేదుకాబోలు ..... భగవంతుడు వాడిని తీసుకుపోయాడు. వాడు వచ్చినామాత్రం నన్ను సుఖపెట్టేవాడని నమ్మకం ఏమిటి? పుట్టుకతో వచ్చిన బుద్ధి ఎలాగుండేదో .... నీవు ఒక మాతృమూర్తి దుఃఖం చూడలేక నీ జీవితాన్నే నాకోసం త్యాగం చేశావు. ఇందుకు ఫలితంగా అనునిత్యమూ హృదయంలో రంపపు కోతకు గురయ్యావు. ఎందరు కన్నబిడ్డలు ఇంతటి త్యాగం చేయగలరు నాయనా? నీవే నా బిడ్డవు ..... నీవే నా బిడ్డ ..... అంటూ ఆనంద విషాదాలు పట్టలేక, రాజుని కౌగలించుకుని బావురుమని ఏడ్చింది.

ప్రక్కనే ఉన్న దీపం నిశ్చలంగా వెలుగుతోంది సుబ్బమ్మగారి ముఖంలో ప్రశాంతంత తాండవిస్తోంది. ఆనంద భాష్పాలు ఆమె కనుకొనలనుండి జారుతున్నాయి. వెలుగులో అవి ముత్యాలలాగా మెరుస్తున్నాయి.

"రఘూ ..... కాదు కాదు ..... నా రాజా .... ఇలా దగ్గరికిరా నాయనా....." అంది ఆమె ఆయాసపడుతూ.

రాజు దగ్గరకు వచ్చాడు. ఆప్యాయంగా ఆమె అతని చేయి ఎడమచేత్తో పుచ్చుకుని కుడిచేత్తో తల నిమురుతోంది.

"బాధగా ఉందా అమ్మా" అన్నాడు.

ఆమె 'ఎందుకు నాయనా .... నీలాంటి కండుకు చేతిమీదుగా వెళ్ళిపోడం కంటే నాకు కలిగే ఆనందం, అదృష్టం ఇంకేమి ఉంటాయి." అంటూండగానే దగ్గుతెర వచ్చి ఆమె మెలికిచుట్టుకుపోయింది.

దీపం ఒక్క వెలుగు వెలుగు ఆరింది. "రాజా" అంటూ కన్నుమూసింది ఆ మాతృమూర్తి. ఆమె ముఖంలో మాత్రం ఎనలేని ప్రశాంతత గోచరిస్తోంది. "అమ్మా" అని కూలిపోయాడు రాజా.

మర్నాటి ఉదయం ఆ పవిత్ర మాతృమూర్తిని కృష్ణాతీరంలో అగ్నిదేవునికి కానుకగా సమర్పించి, ఆమె చితాభస్మాన్ని పావన కృష్ణా తరంగణిలో కలిపి వచ్చాడు రాజా. సూర్యకిరణాలు దుర్గాలయ శిఖరంపై పడి మెరుస్తుంటే, కృష్ణమ్మ, సుబ్బమ్మ సాహచర్యంతో తన పవిత్రత హెచ్చినట్లు వడి హెచ్చించి పరుగులిడసాగింది.

(ఆంధ్రపత్రిక 1962 (26-10-62) దీపావళి కథల పోటీలలో రెండవ బహుమతి పొందిన కథ)